

PRŮMYSLOVÉ DĚDICTVÍ MŮŽE BÝT KATALYZÁTOREM ROZVOJE

S BENJAMINEM FRAGNEREM O VCPD A PRŮMYSLOVÉM DĚDICTVÍ
PŘIPRAVIL MICHAL JANATA

Změnilo se zaměření a metody Výzkumného centra průmyslového dědictví (VCPD), jež jste před sedmi lety založili? To zaměření je víceméně stejné. Sice se mění způsob financování, a tým i některé výstupy, ale hlavním cílem je – tak jako v roce 2002, když jsme s Tomášem Šenbergerem, Františkem Štědrým a Petrem Urlichem centrum zakládali – mapování a evidence průmyslového dědictví na území České republiky. Na základě sebraných informací můžeme poměřovat a vyhodnocovat a posléze i navrhnout objekty k zařazení na seznam památek či doporučit jejich využití. Kardinální bylo vytvoření databáze. V zemích, kde se tomu začali věnovat několik desetiletí před námi, například ve Velké Británii, Německu nebo ve Francii, začali právě evidenci, inventarizaci. Na tento úkol jsme od ČVUT získali grant, po jeho vypršení jsme dál financování z prostředků ČVUT, nezbylo však než hledat i další podporu a prostředky. To ovlivnilo i výstupní aktivity.

Také proto jsme se snažili a dodnes snažíme z nashromážděných informací co nejvíc publikovat. Publikace, konference a výstavy VCPD jsou však ve skutečnosti jakýmsi vedlejším produktem naší hlavní činnosti.

Jak vy vyšla vaše činnost ze srovnání s podobně zaměřenými institucemi v zahraničí, které mají předstih několika desetiletí? Toto téma nebylo u nás zcela nové. Navazovali jsme na činnost Sekce ochrany průmyslového dědictví při Národním technickém muzeu, založené už roku 1987. A teoretickými východisky byla činnost Sekce velmi blízká aktivitám, které probíhaly v tu dobu například v západní Evropě. Metodicky jsme vycházeli ze zkušeností a postupů, které byly formulovány v zemích, kde se této činnosti dařilo desetiletí před námi. Mnohem horší to bylo s institucionální podporou a především s realizací konkrétních projektů nového využití a s konverzí průmyslových objektů. V tomto ohledu zpoždění přetrvává. Začátkem letošního září se konal kongres The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH) ve Freibergu, kde bylo opět možné porovnávat přístupy. Potvrdilo se, že Česká republika patří v posledních letech k neaktivnějším, pokud jde o systematickosti výzkumu, publikační činnost i zájem veřejnosti o průmyslové dědictví. V tom jsme už respektovanými partnery Německa, Velké Británie, Francie. Horší je to, když máme představit realizované projekty konverzí, které by zohledňovaly současná kritéria. Vlastně není mnoho co

ukázat, jde o ojedinělé příklady. I když nutno dodat, že současná krize v oblasti investic, jak si posteskl například Britové, zmrazila projekty v celém světě.

Jak dopadá srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi? Jsme pokud vím jediní, kteří v takovém rozsahu a podrobnosti mapují průmyslové dědictví. Nicméně zkušenost zemí bývalého socialistického bloku spojují bohužel mnohé shodné rysy. Situaci například komplikuje, že byla přerušena vlastnická kontinuita a záchranu a nové využití znesnadňují nevyjasněné vlastnické vztahy a spekulace s nemovitostmi. Podobný je také převažující developerský způsob výstavby zaměřený na exploataci nejlukrativnějších míst, to samozřejmě poznamenává úroveň projektů konverzí. Chybějí ekonomické stimuly, potřebná legislativa, osudy průmyslových památek ovlivňuje úroveň právního prostředí. Když se teď například podíváme zpátky na začátek 90. let minulého století, tak vidíme, jak se některé managementem privatizované podniky, jako například ČKD, změnily spíše v jakési realitní kanceláře. Areály se rozprodávaly na stavební parcely ve snaze dosáhnout co nejrychlejší a nejvyšší zisk. V takové situaci je nesnadné najít stavebníka, který by investoval do záchranu průmyslového dědictví.

Existuje nějaký „recept“ na tyto handicapy? Recese, která poznamenala investiční výstavbu a zasáhla zvláště naddimenzované, drahé

developerské projekty, by mohla paradoxně v tomto smyslu zapůsobit i pozitivně. Potvrzuje se to v celém světě, právě na kongresu ve Freibergu o tom přednášel Keith Falconer z English Heritage. Pro využití většiny objektů průmyslového dědictví je nejpřirozenější a nejjistější cesta, když je vtahujeme do života postupnými investicemi a pozvolnými stavebními zásahy je uzpůsobujeme novému využití. A prostředky získané třeba pronájmem nebo výrobou se zpětně zase investují a stavba se postupně revitalizuje. Tedy krok za krokem, postupný růst, bez dluhů u banky a s ohledem na budoucí provoz. To je zásadní rozdíl od projektů prosazujících radikální proměnu, preferujících jednorázové a nákladné zásahy do integrity památky. Transformace má být méně zranitelná, aby nereagovala tak fatálně na každý výkyv. Jde samozřejmě o zkušenost, která neplatí jen pro projekty nového využití průmyslového dědictví. Uchrání nejen cenné stavby, ale i jejich vlastníky před pádem a zánikem. Těžko ji však uplatnit tam, kde už pořízení objektu bylo zatíženo dluhem či spekulací.

V jaké pozici je VCPD vůči veřejnosti a investorům do průmyslových objektů?

Výzkumné centrum průmyslového dědictví, vzhledem k tomu, že propojujícím výstupem naší činnosti je centrální Registr průmyslového dědictví ČR, působí víceméně jako referenční pracoviště pro oblast průmyslového dědictví. Podklady poskytujeme i dalším institucím a organizacím, například Ministerstvu kultury ČR, vládní agentuře Czechinvest a dalším. U nás existují v podstatě dvě instituce, Národní

památkový ústav a VCPD ČVUT, které se věnují tomuto tématu cílevědoměji, i když každá trochu jiným způsobem. Vzájemně spolupracujeme, vyměňujeme si informace, které se ve výsledku setkávají právě v Registru. Dnes už máme k dispozici informace, které ještě před pár lety chyběly, o autorství, typologickém třídění, přesnějším časovém určení, včetně v archivech dohledávané plánové dokumentace. Umožňují srovnání a jsou objektivním vodítkem i pro nové architektonické návrhy konverzí opuštěných objektů. To vše jsou potřebné a dříve postrádané argumenty. Jestliže se donedávna pohlíželo na tuto oblast jako na cosi kuriózního, co snese nepoučený, nesystémový a víceméně diletantský přístup, upozorňujeme na to, že pro industriální dědictví je potřebné uplatňovat shodná kritéria, jaká jsou běžná třeba u jiných památek. Nedá se nic dělat, jsou součástí obecného kulturního dědictví. To jistě vyžaduje zájem, znalosti, samozřejmostí se však musí stát například i architektonické vzdělání na tomto poli. Ve Francii a Velké Británii existují vedle institucí na úrovni státních agentur, jako je například English Heritage, pracoviště při vysokých školách a rozvojových agenturách. Velmi aktivní jsou také muzea. Zmapování, porozumění a především nové uchopení pozůstatků průmyslové éry je natolik širokým úkolem, že se tomu nemůže věnovat jedna či dvě specializované instituce. Zahrnuje v sobě hlediska památkářská, ale možná ještě víc urbanistická a architektonická, ale také ekologická, sociální, kulturní – a jak potvrdily projekty transformace německého Porúří, také politická. Abych se však vrátil k vaší otázce,

VCPD se v současné situaci snaží být propojující platformou pro tyto související aktivity a přístupy. Jistě i proto, že organizačně máme velmi blízko k Fakultě architektury ČVUT. Jen pro představu – dosud máme v našem registru evidováno 10 000 položek, a to sice nejsme na samém začátku, ale také zdaleka ne na konci. Už i proto nejde o téma pro jednu instituci, která navíc koncem každého roku žije v nejistotě, jestli ještě získá prostředky na další činnost.

Proč se u nás šíře problému a jeho naléhavosti víc nepřipomíná? Připomíná se, nejméně těch deset let spojených s přípravou a organizováním bienále Industriální stopy. Na úrovni odborných diskusí i pokud jde o zájem nejširší veřejnosti. Obávám se jen, že do vyšších pater institucionálního a politického rozhodování se to, podobně jako mnoho dalších závažných témat této doby, nedostalo. Přitom oblasti jako Mostecko, okolí Ústí nad Labem či Liberecko, abych jmenoval alespoň pár míst, která právě ve VCPD zpracováváme, zcela jistě čekají na obdobnou intervenci, jakými jsou v Německu celostátně sledované a podporované projekty IBA. Během kongresu TICCIH ve Freibergu jsme měli možnost navštívit několik míst, kde je průmyslové dědictví katalyzátorem nového rozvoje. Ty projekty revitalizace území postižených útlumem výroby a nezaměstnaností by nebyly realizovatelné, kdyby se nestaly společenskou prioritou.

VCPD přistupuje k průmyslovému dědictví v širších kulturních souvislostech, které byste zdůraznil? Uvedu modelový příklad

Kladna. Začali jsme tam své aktivity hned po našem založení v roce 2002. Tehdy nás k tomu vedly zcela pragmatické důvody. Je blízko Prahy, nebylo poznamenáno tím, čím byla poznamenána Praha, kde se většina průmyslového území stala především předmětem developerských projektů, a navíc ČVUT má s Kladnem tradičně úzké vztahy, což usnadnilo navazování kontaktů a přístup k informacím. Do mapování industriálních staveb se zapojili lidé z Kladna. Kladenská hesla z našeho registru záhy našla uplatnění při vydání prvního průvodce alternativní industriální turistiky v České republice. Zpočátku úzce vymezený výzkum se obohacoval o další aktivity. Vyústily v roce 2005 intenzivním zapojením Kladna do doprovodných akcí mezinárodního bienále Industriální stopy, z nichž nejpůsobivější bylo Industriální safari v bývalé Vojtěšské huti, zorganizované Tomášem Žižkou se sdružením mamapapa a Kladno – Záporno. Vše se navíc propojilo s aktivitami, které tu existovaly už předtím, například Dagmar Šubrtová v dole Mayrau pořádala pozoruhodné výstavy. Nakonec i vedení města nazřelo, že industriální objekty spojené s pamětí města není možné přehlížet. V roce 2005 se vizuálním symbolem celého bienále stala torza vápenných pecí z Vojtěšské huti, ta se posléze vlastně stala jakýmsi novodobým symbolem Kladna. Nedávno ještě nepředvídatelným vyústěním bylo, že je nakonec Ministerstvo kultury v minulém roce prohlásilo za kulturní památku. Je to neuvěřitelný sled událostí, na němž je možné vidět krok za krokem změnu vztahu společnosti k průmyslovému dědictví.

A pointa? Zatím se nedostavila, respektive je také obrazem současné doby. Vztah k průmyslovému dědictví se jednoznačně změnil. Ale se samotnými objekty se mnoho neděje. Chátrají. Přesto pro budoucnost je důležitý zájem o transformaci území bývalé Vojtěšské huti. A předpokládám, že na výjimečné průmyslové památky, a těch je tam víc, se už nezapomene.

V co se rozvinuly Industriální stopy po těch letech? Pokud vím, tak obdobný propletenec akcí a spontánních i profesionálních aktivit spjatých s průmyslovým dědictvím jinde neexistuje. Mělo to však svůj vývoj. Propojování různých poloh zájmu o rezidua průmyslové doby sahá právě až k Sekci ochrany průmyslového dědictví (SOPD), kterou v druhé polovině osmdesátých let zakládal profesor Emil Hlaváček. Nejen že na její činnost bezprostředně navázalo Výzkumné centrum průmyslového dědictví České vysokého učení technického v Praze, akce SOPD především předznamenaly mezioborové a polemické zaměření nynějších bienále. První Industriální stopy pořádané ve spolupráci s Kolegiem pro technické památky ČKAIT a ČSSI v roce 2001 byly sice ještě skromnější, omezily se na výstavu a konferenci, už tehdy ale bylo cílem nejen o tématu mluvit, ale také nabídnout nový prožitek, alespoň na krátký čas oživit novou funkci stavby, které přestaly plnit původní výrobní účel. V následujících letech jsme proto připojovali další místa a města, vytváříme jakýsi pomyslný deštník pro autonomní aktivity, které by přitáhly zájem veřejnosti. To je princip bienále. Zakotvením

všech těchto snah je pak pokaždé odborná konference. Myslím, že vnímání a obecnou informovanost zásadně posunula účast významných zahraničních odborníků, před dvěma lety například Sira Neila Cossonse, a pak také publikace, které při příležitosti bienále vycházejí. Měly by oslovit co nejširší okruh profesí, které nemusejí mít vždy zcela shodné preference. Přesto vidíme, že přetrvává značné zmatení pojmů. Jedním dechem mluvíme o objektech, jejichž památková hodnota byla uznána a jsou chráněny ze zákona, a o dědictví, o jehož hodnotách se teprve diskutuje.

Které industriální objekty od 90. let minulého století až do současnosti byste viděl v budoucnosti jako hodné ochrany? Dnes spíš vznikají skladové haly, montovny, zdá se bez výrazných architektonických ambicí, součástí nákupních center. Také to bude dědictví, s nímž je nutné se vypořádat. Hlediskem pro budoucnost nemusí být jen umělecká a historická hodnota, ale také ekonomická rozvaha, potřeba recyklace staveb a materiálu.

1 Benjamin Fagner

2 Továrna na lín a potaš Fischl a Rosenbaum, Praha 5-Smíchov, Nádražní

3 železniční stanice, Duchcov, náměstí Legií

4 Císařský pivovar, Buštěhrad, náměstí

5 Továrna na hliněné a šamotové zboží, Červené Pečky, V cihelně

6 Rolnický akciový cukrovar, Čelechovice na Hané, Cukrovarská

7 Pádelna a barevna bavlny bratří Grohmannů, Bystřany

